

makarlampan hade lättare att anpassa sig till den engelska miljön med murriga skinsoffor och medaljongtapeter än prisbelönda modernistiska lampor som Hinken, Bumling och Fabian.

Jag är böjd att betrakta *Ut ur mörkret* som Jan Garnerts verkliga *tour de force*. Vi möter här en författare som verkligen kan sitt ämne och vet att presentera det. Det makalöst fina bildmaterialet används på ett föredömligt sätt. Boken är oerhört omsorgsfullt gjord. Det brukar dock trots alla ansträngningar aldrig gå att undvika förargliga småfel. Men jag har med mina argusögon bara hittat ett enda: Göran Schildt har blivit Ragnar Schildt i referensförteckningen. En bagatell med andra ord. Den här boken rekommenderas till alla kulturhistoriskt intresserade. För alla museipedagoger som arbetar med att levandegöra bondesamhället borde särskilt den första delen vara obligatorisk läsning.

*Mats Hellspong, Stockholm*

*Sommarliv. Minnen, drömmar och materialitet.* Kerstin Gunnemark (red.). Makadam förlag, Stockholm/Göteborg 2016. 335 s., ill. ISBN 978-91-7061-218-3.

Det kulturhistoriska utforskandet av ”stadslivets kompensationsmiljöer” och nordiskt sommarliv har åtminstone pågått sedan Gregor Paulssons *Svensk stad* (1950–1953) och därefter utvecklats av såväl etnologer (t.ex. Anders Gustavsson och Orvar Löfgren), konstvetare (t.ex. Lars Stackell och Ann Katrin Pihl Atmer) och kulturgeografer (Maja Lagerqvist). Ett nytt forskningsbidrag utgör den av etnologiprofessor Kerstin Gunnemark redigerade antologin *Sommarliv. Minnen, drömmar och materialitet*, i vilken 13 etnologer och museitjänstemän, en konstvetare, en kulturgeograf och en managementforskare bidragit med avsnitt om stug- och campingliv, torpbloggande, båtliv, estetik med mera i Norden. I boken rör man sig mellan Sjämland och Finland och inbegriper även det tyska intresset för Sverige. Man får tidigt upplysningen att dylikt sommarliv är knutet till breddgra-

den och internationellt sett främst finner sin motsvarighet i Kanada (s. 15).

Första intrycket är en omfattande, välgjord och välredigerad bok med ett flertal korsreferenser. De olika författarna har läst varandras bidrag och redaktören har föredömligt hållit ihop projektet till en god och välillustrerad helhet. Olika ämnestillhörigheter öppnar för varierande infallsvinklar.

Antologikaraktern förtydligas i två rubriker med frasen ”berättelser om”. Några övergripande kulturgeografiska, statistiska eller historiska redogörelser rör det sig alltså inte om, snarare om ett antal nedslag i olika aspekter på nordiskt sommarliv i nutiden och med ett historiskt perspektiv som sällan går längre tillbaka än till 1900-talets mitt.

Boken ställer sig frågan varför sommarhus, campingplatser och småbåtshamnar – trots det opålitliga vädret – fylls av liv och aktiviteter under den korta nordiska sommarsäsongen, varför miljontals nordbor och tyskar väljer att år efter år återkomma till samma platser i Norden för att uppleva sommaren. Sommardrömmens paradox består, enligt bokpresentationen på Göteborgs universitets hemsida, i längtan till välkända miljöer, samtidigt som anspråk och ideal förändrats. Under 1950-talet kretsade sommarlivet huvudsakligen kring nybyggda sommarstugor, husvagnar och båtar. Idag rör det sig i större utsträckning om återbruk, andra estetiska stilar och högre standard.

Tanken är alltså att uppmärksamma människors sommarminnen och drömmar och hur dessa avspeglar sommarlivets praktiker och materialitet. Genom att analysera vad dessa människor anser vara särskilt betydelsefullt synliggörs hur de förvaltar ett kulturarv. Kulturarvet ses inte som fast utan formeras och omskapas via flera generationers aktiviteter, minnen och berättelser. Författarna har observerat, intervjuat, samlat in berättelser via frågelistor, läst bloggar och granskat mediala källor, vilket visar på variationsbredd inom nordiskt sommarliv.

Boken följer fem temata: *Berättelser om sommarlivets aktiviteter*, *Drömmar och förverkligande*, *Generation och Kulturarv*, *Estetiska uttryck* och *Från Sjösidan*. Redaktör Gunnemark

svarar för inledning, epilog och avsnittet ”Berättelser om sommarlivets föränderlighet”.

I det första temaavsnittet skriver Yrsa Lindqvist om sommarboende i Finland, Carina Johansson och Birgitta Strandberg-Zerpe om gotlänningars fritidshus och Ole Rud Nielsen om kustsamhället Tisvilde på norra Själland. Finland har en stark, folklig och naturnära sommarstugekultur, där man lätt faller in i gamla könsroller, gotlänningarna skapar sig andra sommarliv än fastlänningarna på sin sommarö och Tisvilde har med festivaler och annat genomgått en sommarlivets metamorfos.

Under *Drömmar och förverkligande* diskuterar Silke Göttisch-Elten och Jasmin Laura Panzlaff tyskars drömmar om svenska sommarhus och icke-alienerade liv, och om faluröda Bullerby-ideal, medan Asta Burvall skildrar så kallade ”säsongares” (personer som återvänder till samma campingplats år efter år) husvagnsliv och Eva Knuts diskuterar sommarträdgården. Riktigt vad som definierar sommarträdgården gentemot andra gammaldags lantliga trädgårdar förblir för mig oklart. Vad beträffar den tyska fascinationen för Norden menar jag att den borde problematiserats tydligare mot bakgrund av 1800-talets valfrändskap och det tidiga 1900-talets intensiva tysk-svenska kontakter. Att diskursen kunde transponeras från valkyrior till Pippi Långstrump, överleva andra världskriget och landa i Bullerbyn är i sig hisnande och vore väl helt otänkbart i Danmark. Asta Burvalls analys av det permanentade husvagnslivet med dess ”spikehus” utgör en klar och redig etnologisk analys av en grupp människors sommarliv och hur denna tar sig materiella uttryck.

I *Generation och kulturarv* tar Maja Lagerqvist oss med till återkommande torpviselser medan Kerstin Gunnemark berättar om att det faktiskt också finns en sommarboendets föränderlighet. Traditionens platsspecifika årstidsupprepning ställs mot människor som överflyttat sina sommaröar till nya objekt och där projicerar sommarlivstraditionen på annan materialitet.

Under *Eстетiska uttryck* skärskådar Bia Mankell sommarhemmets scenografi i blått och vitt, med nostalgi, enkel lantlighet och retroinslag,

medan Susanna Rolfsson skriver om stugbloggare och Ida de Wit Sandström om sjöbutiker och den säljbara delen av sommarlivets estetik – blå- och vitrandiga kuddar, servetter med fyrar och kompasser, modellbåtar och vad det nu kan vara. Torplivet på Internet är vår tids renoveringsdagbok, en projektutvecklingsbeskrivning som i mycket följer en mall dikterad av TV:s renoveringsprogram. Den inledande entusiasmen och glädjen över att tillvarata kulturarvet utmanas av den trötthet som följer när man skrapat och kittat den tjugonde fönsterbågen och samtidigt passat blöjbarn.

Det avslutande temat *Från Sjösidan* ägnas båtlivet, dels skriver Christine Fredriksen och Eva Hult om Internationella folkbåtar (IF), dels Mattias Frihammar om veteranbåtsrörelsen. Vi möter här aspekter på folklighet och seglandets sommarliv men också, liksom hos de röda torpen, glädjen och det meningsbildande i att handgripligen värna ett kulturarv med sandpapper och lack.

Teoretiskt sett dominerar Bruno Latour med sina svarta lådor och aktör-nätverksteori boken även om Pierre Bourdieu och Michel Foucault också anförs. Sommarlivet sker i heterotopia, landet annorlunda. Skribenternas egenreflexion ges ett betydande egenvärde och lyfts särskilt fram i bokens avslutning. Forskarna väver alltså in sina personliga erfarenheter av nordiskt sommarliv, vilket fungerar väl så länge man inte generaliserar alltför mycket från sig själv. Det lyckas de också i huvudsak undvika. Man kan samtidigt notera att 14 av bokens 16 författare är kvinnor. Om detta är en slump eller skulle uttrycka ett större intresse för utforskningen av sommarlivet bland kvinnliga akademiker kanske skall vara osagt. Klart står emellertid att en genusforskare inriktad på maskulinitetskonstruktioner nog hade haft en del att tillföra, både vad gäller vedstaplings-, bryggbygges- och båtrenoveringsritualer. Eller varför inte låta en utomeuropeisk antropolog – kanske en kanadensisk forskare – studera det nordiska sommarlivet med mer distans?

I etnologisk anda står förståelse, inlevelse och förklaring i bokens centrum. Stundom, kan jag tycka, till priset av en mer civilisations-, sam-

hälls- och smakkritisk hållning som också kunde vara relevant. Det finns också uppfattningar jag inte delar, som att autenticitet enbart är en samtida konstruktion. Men jag är kanske mer förankrad i antikvarisk praktik och konstvetenskap än många av författarna. Den egentliga artefakten (som en lokal kaptenstavla från 1800-talet) representerar åtminstone för mig något mer autentiskt än en masstillverkad och globalt såld modellbåt.

Kan vi då lita på bokens representativitet och att den förmedlar generella förhållanden? Det rör sig ju i flera artiklar om ett ganska begränsat antal informanter. Om jag gör min egen egenreflexion menar jag att mycket av det jag själv, med min helsvenska medelklassbakgrund, upplevt stämmer förvånansvärt väl med antologins olika kapitel. Boken ger mig mer än en aha-upplevelse. Jag har växt upp med sommarstugan från 1960-talets mitt (då svensk sommarstugebyggande stod på sin topp (s. 16)) och jag har byggnadsvårdat ett 1800-talstorp under 1990-talet, där vedhuggningen förmedlats från morfar till barnbarn medan jag själv slog gräset med lie. Jag har upplevt årsritualerna, generationskontinuiteten, föreställningen om sommarstugan som ett heligt släktarv men också att det faktiskt går att skiljas från ett sommartorp. Som antikvarie i en semesterbygd har jag också under decennier besökt åtskilliga sommarhus och mött åtskilliga sommarhus- och stugägare. Förskjutningen från folkhemsmodernism till kulturarv, släktkänslan, renoveringsentusiasmen, de maritima inredningarna och minnen och drömmars omsättning i materialitet känner jag igen därifrån. Jag har där emellertid sett att fritidshusen även har sin relevans på höstar och vårar och att många faktiskt också väljer att fira nostalgijul på landet. Sommarlivsdrömmen korsar alltså inte sällan en längtan till landet som kan finnas under alla årstider, ”i kontrast till urban livsföring” med Gunnemarks ord. Den korsar också drömmen om barndomens förlorade paradiset.

Är sommardrömmarna sanna eller förljugna, är sommarminnena tydliga eller redigerade till slapp nostalgi? Varvar vi verkligen ner, blir vi så avslappnade och klasslösa som vi tror, eller stressas sommarlivet av en fulltecknad kalender

med ångtågsresor, festivaler, konst- och trädgårdsrundor, ”Bondens marknad”, antikmässor, sociala aktiviteter, gratisarbete på hembygdsgården, bokläsning eller vad det nu är. Sommarkraven är höga. Mellan maj och september skall inte bara midsommarfester och kräftskivor klaras av utan också allt yttre fastighetsunderhåll, trädgårdsarbete och bärplockning. Helst skall man också vara vältränad, solbränd och allmänt lycklig (och ha klippt gräset) innan man får lägga sig i hängmattan. Är detta barndomsnostalgins essens, att det fanns en tid då föräldrarna ordnade allt och man bekymmerslöst kunde suga på sin Päransplitt? Jag hade gärna sett mer av sådan kritisk rannsaking av medelåldersdrömmarna om sommarlivet.

*Sommarliv* är långt ifrån komplett. Socialt, geografisk och åldersmässigt samlar den sig trots allt i huvudsak i mitten av Sverige, i mitten av livet, i kärnfamiljen och i den lägre vita medelklassens lugn. I någon mån är det vetenskap i komfortzonen, utan besvärande konfliktperspektiv, som att man i Danmark med fastighetsjuridiska medel motverkat tyska sommargäster eller att de svenska kustsamhällena är fyllda av grannfejder och bittert överklagade bygglov när någon flyttar stenarna där barn man lekt.

”De urbana klassmarkörerna är nedtonade på badstränder, campingplatser och i småbåtshamnar”, hävdar Gunnemark (s. 17). Som jag ser det finns här emellertid alla möjligheter att uttrycka klass med dyra bilar, lyxbåtar, dyra kläder eller märkessolglasögon. Eller markera sig som sommarhusägare där det är som dyrast. Eller att på campingplatsen manifesteras sig med sin frånvaro. Gunnemark talar om att ”samhällsförändringar under de senaste 60 åren (---) utjämnat utbildningsmässiga och ekonomiska differenser” (s. 19). Vad jag vet har inkomstskillnaderna i Sverige ökat sedan ca 1980 och fastighetspriserna i attraktiva fiskelägen och kustmiljöer sedan decennier skenat långt bortom normalinkomsttagarens möjligheter. Då har jag inte ens nämnt hur uteslutna storstädernas icke-etniska svenskar är ur detta sommarliv.

Vi möter i boken ytterst få ungdomsperspektiv, inga scout-, konfirmations- eller tennisläger, inga sommarjobbare på åkrarna eller inom

turistindustrin. Det sydsvenska perspektivet – med Österlen, Bjärehalvön och Kullen som typiska ”sommarhuslandskap” – finns inte med (kanske för att någon lundaetnolog inte släppts in i antologin?) något jag reagerar på i Johanssons och Strandberg-Zerpes redogörelse (s. 54). Vi möter heller inga överklassentourage av ”stekare” på väg mellan Smögens brygga, tennisveckan i Båstad och Gotland runt, inte heller småortsfamiljen, vars högsta sommarlivsdröm är storstadsbesöket på Gröna Lund eller Liseberg. Och någon fundering på vart detta nordiska sommarliv kommer att ta vägen i det mångkulturella samhället vore väl också en högst relevant och aktuell fråga, eftersom det oftast tycks byggd på tysk-nordisk nostalgi?

*Henrik Ranby, Göteborg*

Ebbe Schön: *Mat, dryck och magi*.  
Carlsson Bokförlag, Stockholm 2016.  
227 s., ill. ISBN 978-91-7331-801-3.

Ebbe Schön är en välkänd och folkkär folklorist, författare och tv- och radioprofil. Under 17 år ansvarade han för Nordiska museets folkminnessamling. Som författare är han mycket produktiv och har skrivit ett 40-tal populärvetenskapliga böcker om folklore genom åren.

I *Mat, dryck och magi* berättar Ebbe Schön om magiska föreställningar i anknytning till mat. Ämnet är aktuellt i en tid då både intresset för kokböcker och intresset för dieter är stort. Författaren närmar sig området genom folktron och visar på så sätt hur laddat det vi äter och dricker kan vara. Det är dock inte bara mat och dryck som berörs, utan även folktrons väsen, arbetets folklore, högtider, spådomar, botande med mera vävs in i berättandet. Mycket känns igen från Ebbe Schöns tidigare böcker men kanske kan fokuset på mat hitta delvis nya målgrupper av läsare.

Främst är det senare hälften av 1800-talet och första hälften av 1900-talet som författaren rör sig i tidsmässigt, men han tar också upp tidigare perioder och reflekterar över nutidens tankar kring mat.

Boken inleds med en översiktlig redogörelse för hur det magiska tänkandet och föreställningsvärlden såg ut i bondesamhället, vilket ger läsaren en inblick i bondesamhällets världsbild. Bokens första del handlar om folketro kring födans anskaffande och dess andra del handlar om måltider och föreställningar kring maten i sig.

Att grödan växte och att skörden inte slog fel var självklart livsviktigt för människorna i bondesamhället. Författaren berättar om brist på mat, rädslan för svält och hur detta hänger samman med folklore kring jordbruket. Schön tar bland annat upp minnesdagar, väderspådomar och föreställningar kring växtkraft, sådd och skörd. I detta sammanhang beskrivs också tomt, i egenskap av beskyddare av gården och dragväsen. Folketro kring hur husdjuren skyddades mot hot från rovdjur och trollkunniga samt sägner om troll och vittor och deras kreatur tas också upp. Jakt- och fiskelycka och föreställningar om hur man skulle förhålla sig till skogsrädet, sjörädet och havsfolket är andra centrala teman.

När det kommer till måltider fokuserar författaren mestadels på folkligt tänkande kring högtider och mat. Traditioner kring fastan, som levde kvar även efter reformationen, är ett exempel. Påsken och häxornas föreställda färd till Blåkulla för att hålla gästabud med djävulen, liksom förstås julens traditioner med julmat, såkaka, tiggeriupptåg, spådomar om kommande skördar med mera får stort utrymme. Matens och dryckens betydelse vid bröllop och begravning beskrivs också.

Språket är lättläst och författarens ton är varm och personlig. Minnen från hans egen barndom vävs ibland in i texten, liksom författarens tankar om mat och dieter. Kärleken till folkloristiken, och det arkivmaterial han studerar, lyser igenom orden och drar läsaren med i texten. Ibland skulle jag kanske ha önskat fördjupade resonemang och tydligare problematiseringar av materialet, men samtidigt är jag medveten om att boken är skriven i folkbildande syfte och riktar sig till människor utanför universitetens värld. Ebbe Schön lyckas i *Mat, dryck och magi* med att göra det folkloristiska ämnesområdet